YASHIL

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop journal

№4

ISSN: 2992-8982

https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/

2025

YASHIL

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 415 sahifa.
E'lon qilishga 2025-yil 7-aprelda ruxsat etildi.

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi

YASHIL
IQTISODIYOT&TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhriddinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Viktorovna, Candidate of Economic Sciences (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po‘latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
G‘afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o‘qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:
Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Khusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo‘jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko‘rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: “Ma’rifat-print-media” MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘zR Tabiat resurslari vazirligi, O‘zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:
““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali
O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

MUNDARIJA

Цифровизация социально-трудовых отношений: вызовы и перспективы для работников 18
Абдумухтаров Анваржон Акрамжонович

O'zbekistonda faoliyat ko'rsatayotgan soliq to'lovchi yuridik shaxslarning iqtisodiy faoliyatini rag'batlantirish masalalari 26
To'xtaboyev Nuriddin Isomiddin o'g'li

Ecotourism in Protected Areas: A Literature Review 32
Ismoilova Maftuna Mamat qizi

Iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishi sharoitida xizmatlar sohasini rivojlantirishning hududiy xususiyatlari 38
Primova Shaxlo Jumayevna

Statistik baholash va ekonometrik modellashtirish orqali biznes rivojlanish tendensiyalarini samaradorligini baholash 43
Xabibullayev Ibrohim, Saidova Marhabo Xabibullo qizi

Tijorat banklarida xususiy kapital hisobi va auditini takomillashtirish 52
Qodirova Zilola Maxmud qizi

Qo'shilgan qiymat solig'i ma'muriyatchiligining ilg'or xorij tajribasi 57
Erkayev Nodir Xudayberdiyevich

O'zbekistonda yashil iqtisodiyotni joriy etish holati va asosiy yo'nalishlari 71
Madraximova Zulfiya Nurmatovna, Ishankulova Komila Kurbanovna, Ortiqboeva Aziza Xolmurza qizi, Omonkulova Ro'zigul Akmaljon qizi

Challenges and opportunities in implementing green economy indicators in uzbekistan's industrial sector under the fourth industrial revolution 76
Shodmonov Ruslan Golib ugli, Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich

Rivojlangan mamlakatlarga ishchi kuchi oqimi va O'zbekiston mehnat bozoridagi o'zgarishlar 89
Tilabova Kumush Farhod qizi

Mamlakatda "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish 95
Yuldashboyev Azizulloh Bunyodbek o'g'li, Matkarimov Inomjon Baxtiyorovich

"Ta'lim muassasalarida moliyaviy resurslarni samarali rejalashtirish va boshqarish" 101
Bauyetdinov M.J., Medetbayeva D.T.

Enhancing utilization and minimization of renewable energy systems in uzbekistan 105
Toyirova Hamida Umedovna

Tijorat banklari daromadini oshirishda aholining savodxonligi va xulq atvorining roli 114
Shakhlo Davirova

2020–2024-yillarda o'zbekistondagi iqtisodiy o'sish dinamikasi 120
Akbarov Nodir, Ibodullayev Navro'zbek

O'zbekistonda xalqaro moliyaviy institutlarning yashil moliyalashtirish jarayonidagi roli va strategik yo'nalishlari 125
Gulmira Axmadjonova Xabibulla qizi

Sug'urta tizimiga raqamli texnologiyalarning ta'siri 133
Uzaqova Kamola Bexzodovna, Yahyoyev Bahriddinxon Bahroil o'g'li

Improving payment services practices in commercial banks: strategies for efficiency and security 138
Mamayusuf Abdusamatov

Jahon moliya tizimi: asosiy tendensiyalar va rivojlanishning innovasion yo'nalishlari 143
Ataniyazov Jasurbek Xamidovich

Повышение конкурентоспособности экологического туризма Узбекистана путём развития всесезонных горных туристических центров 150
Ахмедходжаев Равшан Темурович

Xo'jalik yurituvchi subyektlar tashqi iqtisodiy faoliyatida valyuta operatsiyalarini takomillashtirish 157
Safarov Alisher Ibrohim o'g'li

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Oliy ta'lim tizimini miqdoriy va sifat ko'rsatkichlari asosida baholashning kompleks metodologiyasi 163
Hakimova Mushtariybonu Hamid qizi, Bozorova Muazzam Hamid qizi

Ko'chmas mulkni boshqarish samaradorligini baholashning uslubiy yondashuvlari 167
Mirdjalilova Dildora Shuxratovna

Xizmatlar sohasini rivojlantirishda kichik biznesning ahamiyati va uning innavatsion rivojlantirishdagi muhim xususiyatlari 173
Ulmasova Oygul Baxtiyorovna

Результаты долгосрочного прогнозирования и стратегического анализа эффективной организации современного управления жилищным фондом 178
Бердиева Дилфуза Ахатовна

Improving long-term assets accounting and auditing 184
Gulboy Yusupov

Davlat budjeti va xususiy sektor ishtirokida oliy ta'limni moliyalashtirishning optimal modeli 189
Bozorov Alisher Ro'zimurodovich

Xufyona iqtisodiyotni qisqartirishda soliq islohotlari va raqamli texnologiyalar: O'zbekiston tajribasi va xalqaro yondashuvlar 193
Choriev Makhmayokub, Karimov Mamurbek, Xamrayev Olimjon, Urazov Mansur

Bank aksiyalarining bozordagi narx dinamikasi va unga ta'sir etuvchi omillar 200
Nomozov Samandar Shuxrat o'g'li

Sanoatda rivojlanish kafolati: moliyaviy boshqaruvni raqamli transformatsiya orqali avtomatlashtirish 206
To'qliyev Abdirauf Bahodir o'g'li

Inson kapitalini rivojlantirishning jamiyat farovonligi, aholi daromadlariga ta'siri 214
Bozorova Saxobat Abdujapparovna

Анализ конкурентной среды: методология, примеры и этапы процесса 219
Садикова Раъно Абдуллаевна

Tijorat banklarida muammoli kreditlarning nazariy asoslari va ular bilan ishlash mexanizmining zaruriyati 225
Salixova G.J

Iqtisodiyotda energiya xavfsizligiga erishishning xorij tajribasi 230
Samandarov Og'abek Alisher o'g'li

Measuring methodologies of influence of the esg factors 235
Tolipova Feruza Alisherovna

Совершенствование налогового администрирования в условиях экологически устойчивого развития 240
Омонов Отажон Журакулович

Moliyaviy vositalar asosida erkin iqtisodiy zonalarni rivojlantirish strategiyasini takomillashtirish 249
Quziev Ravshan Ramazanovich

Методологические аспекты внедрения управленческого учета в университетах Узбекистана 253
Каршиева Мохинур Олим кизи

Budjet tashkilotlarida tovar-moddiy zaxiralar hisobini takomillashtirish (tibbiyot muassasalari misolida) 257
Tulyaganov Abdumalik Abdiraximovich

Умные города как фактор экономического развития 261
Нозима Кахрамоновна Хакбердиева

Перспективы зеленого фактора экономического роста в Республики Узбекистан 266
Исламова Насиба Улугбек кизи, Абдурашидов Отабек Улугбекович, Мамасалиева Мукаддас Ибадуллаевна

Qurilish korxonalarida sifat menejmentini joriy qilish mexanizmlarini takomillashtirish 270
Ergashev O'tkir, Saidov Mash'al Samadovich

Xorazm viloyatida eksportni rivojlantirish uchun potensial imkoniyatlar va ularni baholash 275
Fozil Xolmurotov

Maishiy xizmatlar sohasini davlat tomonidan tartibga solishning nazariy jihatlari 282
Quliyev Begimqul Melikovich

O‘zbekiston hududlarida chakana kreditlashning o‘sishi 289
Eshqobulova Charos O‘roq qizi

Empowering uzbekistan’s grain enterprises: innovative strategies for sustainable growth and operational efficiency 292
Kurbanova Dildora Abdurakhmanovna

Kapital investitsiyalarga doir axborotlarni xususiy kapital to‘g‘risidagi hisobotda aks ettirish uslubiyatini takomillashtirish 298
Boronov Bobur Farxodovich, Muxammadiev Zarrux Umarovich

To‘qimachilik korxonalarining yashil iqtisodiyotga o‘tishi va yengil sanoat korxonalarini muqobil energiyadan samarali foydalanish yo‘llari 303
Xolbekova Feruzaxon Rasulovna, Jalolova Aziza Jalol qizi

Research on the effects of interest rate, inflation rate and gross domestic product (GDP) on the level of foreign direct investment (FDI) inflows (evidence from Uzbekistan) 307
Azimov Shakhzod

Organik mahsulotlar eksportini rag‘batlantirishda maqsadli bozorlarga yo‘naltirilgan marketing strategiyalari 314
Xidirov Shohrux Bobir o‘g‘li

Korxona iqtisodini barqarorligini ta’minlash masalalari 319
Abdullayev Maqsud Abdumaxmudovich

Внедрение инновационных методов управления человеческих ресурсов в строительных компаниях 323
Джураева Гузаль Шавкатовна

Sug‘urta zararlarini baholashda sun’iy intellektni qo‘llash istiqbollari 328
Shoraximova Zilola Nasirdjonovna

O‘zbekiston Respublikasi mahalliy budjet tizimini moliyalashtirish masalalari 332
Qo‘ldoshev Diyor O‘rol o‘g‘li

Raqamli texnologiyalar asosida raqamli ekotizimlar va ularning biznes-jarayonlarga ta’sirini aniqlashga ilmiy qarashlar tahlili 336
Suvanova Dilnoza Dilmurod qizi

Innovatsion salohiyatni oshirish asosida qurilish materiallari sanoati korxonalarining boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish 342
Xaydarova E’zoza Shukurullayevna

Aholi turmush darajasini dinamik kontekstli normallashtirish va moslashuvchan vaznlar usuli orqali baholash 352
Xolto‘rayev Islom Ilhomovich, Ollokulova Feruza Mansurovna

O‘zbekiston Respublikasida xufiyona iqtisodiyotini qisqartirish va mamlakat rivojlanishiga uning ta’siri 358
Baxtiyorov Sherali Muzaffarovich

Qayta tiklanuvchi energiya manbalari qurilmalarini aholi tomonidan xarid qilish va kompensatsiya ajratish jarayonlarini raqamlashtirish hamda tizimlar integrasiyasi istiqbollari 362
Ochilov Abdujabbor Akramovich

O‘zbekistonda kambag‘allikni qisqartirish va aholi farovonligini oshirishda chet el tajribasining afzalliklari 369
Raxmatullayeva Shaxnoza Xamidovna, Akbarova Iroda Samatovna

Qurilishda loyiha boshqaruvi konsepsiyasining mazmuni 375
Pulatov Shaxron Axmedovich

Loyiha budjeti va uning ijrosini ta’minlash masalalari 379
Murodova Mohigul Chori qizi, Xamidov Odil Davurovich

O‘zbekiston sug‘urta amaliyotida umr davomiyligi funksiyalarini aniqlashda aktuar hisoblarning o‘rni 385
Abdujalilova Guzal Saydillayevna

Qishloq xo‘jaligidagi chorvachilik tarmog‘ining iqtisodiy faoliyatini o‘rta muddatli statistik prognozlarini tuzish (Andijon viloyati misolida) 390
Iskandarov Davlatbek Xursanbekovich, Urishev Baxtiyor Abdusamatovich, Muydinov Xusniddin Nuriddin o‘g‘li

Innovatsion faoliyatning iqtisodiy samaradorligini baholash va rivojlantirish yo‘llari 397
Qurbonov Tolmasjon Namoz o‘g‘li, Shodiyev Fazliddin Qalandar o‘g‘li, Holmirzayeva Gulruh Akbarovna

Fond bozorida kompaniyaning investitsion jozibadorligini baholash uslubiyoti 403
Yulduz Usmanova

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Jahon bozoriga kirishda elektron bozorlarning ahamiyati 411
Hamroyeva Umida

JAHON BOZORIGA KIRISHDA ELEKTRON BOZORLARNING AHAMIYATI

Hamroyeva Umida
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada elektron bozorlarning jahon savdo tizimidagi o‘rni, ularning kichik va o‘rta biznes subyektlarini xalqaro bozorga olib chiqishdagi imkoniyatlari, global iqtisodiy integratsiya jarayonidagi strategik roli yoritilgan. Muallif e-tijorat platformalari orqali jahon bozoriga kirishning ustunliklari, xavf-xatarlari va muvaffaqiyatli tatbiq etish yo‘llarini tizimli tarzda tahlil qiladi. Shuningdek, maqolada O‘zbekistonning elektron savdo infratuzilmasi va raqamli imkoniyatlari asosida milliy eksport salohiyatini oshirish bo‘yicha tavsiyalar ham beriladi.

Kalit so‘zlar: Elektron bozor, e-tijorat, jahon bozori, raqamli savdo, kichik biznes.

Abstract: This article discusses the role of electronic markets in the world trade system, their potential for bringing small and medium-sized businesses to the international market, and their strategic role in the process of global economic integration. The author systematically analyzes the advantages, risks, and successful implementation of entering the world market through e-commerce platforms. The article also provides recommendations for increasing the national export potential based on the e-commerce infrastructure and digital capabilities of Uzbekistan.

Key words: Electronic market, e-commerce, global market, digital trade, small business.

Аннотация: В статье рассматривается роль электронных рынков в мировой торговой системе, их потенциал по выводу малого и среднего бизнеса на международный рынок, а также их стратегическая роль в процессе глобальной экономической интеграции. Автор системно анализирует преимущества, риски и успешную реализацию выхода на глобальный рынок через платформы электронной коммерции. В статье также даны рекомендации по повышению национального экспортного потенциала на основе инфраструктуры электронной коммерции и цифровых возможностей Узбекистана.

Ключевые слова: Электронный рынок, электронная коммерция, глобальный рынок, цифровая торговля, малый бизнес.

KIRISH

Jahon savdo tizimi so‘nggi o‘n yillikda tubdan o‘zgarib, an’anaviy savdo kanallarining o‘rnini bosuvchi yangi raqamli platformalar shakllandi. Internet texnologiyalari rivoji, mobil qurilmalarning ommalashuvi va to‘lov tizimlarining globallashuvi elektron bozorlarning xalqaro iqtisodiy muomaladagi ahamiyatini sezilarli darajada oshirdi.

Elektron bozorlar nafaqat yirik transmilliy kompaniyalar, balki kichik va o‘rta biznes (KO‘B) subyektlari uchun ham jahon bozoriga chiqishda qulay, arzon va tezkor vositaga aylandi. Rivojlanayotgan mamlakatlar uchun esa bu yangi savdo kanallari eksport salohiyatini oshirish, zamonaviy ishlab chiqarish va xizmatlar sektorini rivojlantirishda muhim vosita bo‘lib xizmat qilmoqda.

Ushbu maqolada jahon bozorida elektron platformalarning strategik roli, ularning milliy iqtisodiy siyosatdagi o‘rni, shuningdek, O‘zbekiston misolida ushbu jarayonning tahliliy jihatlari yoritiladi [1].

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Global iqtisodiy integratsiya jarayonlarida elektron bozorlarning ahamiyati tobora ortib bormoqda. So'nggi yillarda elektron savdo nafaqat milliy iqtisodiyotlar, balki xalqaro savdo tizimining ajralmas qismiga aylangan. Elektron tijorat jahon bozoriga kirish uchun qulay platforma bo'lib, ayniqsa, rivojlanayotgan davlatlar uchun yangi imkoniyatlar eshigini ochmoqda.

BMTning Savdo va taraqqiyot bo'yicha konferensiyasi – UNCTAD tomonidan o'tkazilgan tadqiqotda elektron tijorat pandemiya davrida dunyo iqtisodiyotining barqarorligini saqlashda muhim vosita bo'lgani ta'kidlanadi. Ushbu hisobotda onlayn savdoning ko'plab davlatlarda an'anaviy savdoga nisbatan tezroq moslashgani, ayniqsa, kichik va o'rta biznes subyektlariga yangi bozorlarga chiqishda yordam bergani alohida qayd etiladi. UNCTAD tahliliga ko'ra, elektron bozorlar raqamli infratuzilmasi yaxshi rivojlangan mamlakatlarda iqtisodiy faollikni kuchaytirgan.

OECD tomonidan e'lon qilingan siyosiy sharhda esa elektron tijoratning pandemiya ta'sirida qanday tezkor transformatsiyaga uchragani va uning global yetkazib berish zanjirlariga ta'siri ko'rib chiqiladi. Mazkur hujjatda aytilishicha, elektron savdo platformalari orqali xalqaro miqyosda tovar va xizmatlar almashinuvi soddalashib, chegaraviy to'siqlarning sezilarli darajada kamaygani kuzatilgan. Ayniqsa, logistika xizmatlaridagi innovatsiyalar va raqamli to'lov tizimlarining rivojlanishi elektron savdoni yanada jozibador qilgan.

Jahon bankining Digital Dividends nomli yillik hisobotida esa raqamli texnologiyalarning iqtisodiy o'sishga ta'siri chuqur tahlil qilingan. Hisobotda elektron tijoratni rivojlantirish orqali tadbirkorlik subyektlari xalqaro bozorlarga oson kirishi mumkinligi, bu esa ularning raqobatbardoshligini oshirishi qayd etilgan. Jahon banki tahlillariga ko'ra, elektron platformalarning mavjudligi, ayniqsa, eksportga yo'naltirilgan bizneslar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi.

McKinsey & Company tadqiqotida esa elektron tijoratning global savdoga ta'siri hamda bu sohaning kelajakdagi rivojlanish istiqbollari yoritilgan. Unga ko'ra, elektron bozorlar mahsulotlar va xizmatlarning xalqaro miqyosda tarqalishini tezlashtirib, xarajatlarni kamaytirishga xizmat qiladi. Shuningdek, hisobotda sun'iy intellekt va tahliliy texnologiyalar asosida ishlovchi elektron platformalar raqobat ustunligini ta'minlayotgani e'tirof etilgan.

Umuman olganda, yuqorida ko'rib chiqilgan adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, elektron bozorlar jahon bozoriga kirish strategiyasida muhim vosita sifatida qaralmoqda. Ular nafaqat mahsulot va xizmatlarning global aylanishini soddalashtiradi, balki iqtisodiy inklyuziyani ta'minlash, ish o'rinlari yaratish va innovatsion salohiyatni oshirishga ham xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Hozirgi kunda elektron savdo global iqtisodiyotning ajralmas tarkibiy qismiga aylangan. Jahon banki va UNCTAD ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilda global e-tijorat hajmi 6 trillion AQSh dollaridan oshgan. Bunday keskin o'sish, avvalo, xalqaro bozorlarda iste'molchilarning xarid odatlari o'zgarishi, mobil ilovalar orqali xarid qilishning qulayligi va tovarlarning global yetkazib berilishi bilan bog'liq.

Shuningdek, pandemiya davrida yuzaga kelgan cheklovlar fonida elektron bozorlar jismoniy do'konlarga muqobil bo'lib, iste'molchi va ishlab chiqaruvchini birlashtiruvchi asosiy vositaga aylangan. Bu esa raqamli platformalarning o'rni va iqtisodiy kon'yunkturadagi ta'sirini yanada mustahkamlagan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Elektron bozorlar yordamida jahon bozoriga chiqish quyidagi ustunliklarni taqdim etadi:

Xarajatlarning kamayishi: An'anaviy eksportda talab etiladigan ko'plab vositachilar, bozor tadqiqotlari va logistika xizmatlari elektron savdoda sezilarli darajada soddalashtiriladi.

Geografik to'siqlarning yo'qligi: Mahsulot yoki xizmatni internet orqali har qanday mamlakat iste'molchisiga taklif qilish imkoni yaratiladi.

Brend yaratish imkoniyati: Kichik korxonalar o'z mahsulotini global miqyosda targ'ib qilish, internet orqali obro' qozonish imkoniga ega bo'ladi.

Real vaqtda tahlil: Xarid, sotuv, mijozlar talabi va bozor dinamikasi onlayn platformalar orqali doimiy monitoringda bo'ladi.

Bu jihatlar nafaqat bozorga chiqish jarayonini tezlashtiradi, balki kompaniyalar uchun raqobatbardosh strategiyalarni ishlab chiqishga ham xizmat qiladi.

O'zbekiston so'nggi yillarda raqamli iqtisodiyotga o'tish, elektron to'lov tizimlarini rivojlantirish, logistika infratuzilmasini zamonaviylashtirish borasida salmoqli islohotlarni amalga oshirmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-oktabrdagi «"Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali

amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PF-6079-son[1] Farmoni doirasida ko‘plab davlat xizmatlari, soliq hisobotlari va eksport ruxsatnomalari elektron shaklga o‘tkazildi. Ayni paytda “Uzbekistan Export”, “E-Market”, “Oson Bozor” singari milliy platformalar orqali ko‘plab mahsulotlar xalqaro bozorlarda taklif etilmoqda. Biroq bu borada hali to‘liq raqamli ekotizim shakllanmagan. Raqamli savdo uchun zarur bo‘lgan:

- Kadrlar salohiyati
- Huquqiy-me’yoriy baza
- Elektron logistik tizimlar
- Transchegaraviy to‘lov infratuzilmasi
- mavjud bo‘lsa-da, ularning integratsiyalashuv darajasi hali sust.
- O‘zbekistonning raqamli savdo salohiyatini ro‘yobga chiqarish uchun [2]:
- Elektron savdoga yo‘naltirilgan eksport infratuzilmasini takomillashtirish.
- Internet orqali savdo qiluvchi korxonalarni moliyaviy qo‘llab-quvvatlash.
- Logistika va yetkazib berish tizimlarini optimallashtirish.
- Raqamli savdo texnologiyalariga oid trening va ta’lim dasturlarini kengaytirish.

Kelgusida O‘zbekistonning elektron bozorlar orqali jahon savdosida ishtiroki faollashishi, ichki mahsulotlar eksport geografiyasining kengayishi va zamonaviy brendlarning shakllanishi kutilmoqda.

Elektron bozorlarning muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi va u orqali xalqaro savdoda samarali ishtirok etish mamlakat ichidagi muayyan siyosiy-iqtisodiy va institutsional muhit mavjudligiga bog‘liq. Raqamli savdoni qo‘llab-quvvatlash uchun birinchi navbatda quyidagi tarkibiy komponentlarning uyg‘unligi ta’minlanishi zarur [3]:

Huquqiy asos: Elektron tijorat, elektron imzo, iste’molchi huquqlarini himoya qilish, kiberxavfsizlik, ma’lumotlarni himoya qilish kabi sohalarni qamrab oluvchi mukammal qonunchilik mavjud bo‘lishi kerak.

Raqamli infratuzilma: Yuqori tezlikdagi internet tarmog‘i, elektron to‘lov tizimlari, logistika platformalari va kiberxavfsizlik vositalari barcha hududlar bo‘yicha barqaror ishlashi zarur.

Ijtimoiy-madaniy tayyorgarlik: Internetdan foydalanish ko‘nikmasi, onlayn savdoga bo‘lgan ishonch, raqamli savodxonlik darajasi aholi orasida yetarli bo‘lishi kerak.

Xususiy sektor ishtiroki: Mahalliy tadbirkorlar, startaplar, xizmat ko‘rsatuvchi IT-kompaniyalar faol va innovatsion bo‘lishi, davlat esa ularni qo‘llab-quvvatlab borishi kerak.

O‘zbekistonda bu borada boshlangan islohotlar yuqoridagi tizimli yondashuvlarni shakllantirishda muhim rol o‘ynayapti. Biroq bu tizimni barqarorlashtirish uchun kengroq ko‘lamli islohotlar, milliy va xalqaro darajadagi hamkorliklar, investorlar uchun kafolatlangan shart-sharoitlar talab etiladi.

Dunyo miqyosida elektron bozorlar bo‘yicha eng yirik ishtirokchilardan biri hisoblangan Xitoy, AQSh, Janubiy Koreya, Singapur kabi davlatlar elektron savdo orqali iqtisodiy o‘sishning yangi drayverini yaratganlar. Ularda quyidagi omillar muvaffaqiyat kaliti bo‘lib xizmat qilgan [4]:

Davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi yaqin hamkorlik: (PPP – public-private partnership) orqali platformalar rivojlangan. Masalan, Alibaba va JD.com Xitoy hukumati tomonidan ilk bosqichda faol qo‘llab-quvvatlangan.

Innovatsion logistika tizimi: Masalan, Amazon’ning “fulfillment” markazlari buyurtma bajarilishida bir necha soat ichida xizmat ko‘rsatish imkonini beradi.

Bozor tartibga solish mexanizmlari: Aniqligi uchun iste’molchi huquqlari va tadbirkorlik erkinligi balansda saqlanadi.

Raqamli savodxonlik dasturlari: Aholi orasida keng qamrovli olib borilib, elektron savdo madaniyati shakllantirilgan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Jahon bozoriga kirishda elektron bozorlarning tutgan o‘rni tobora kuchayib borayotgan global iqtisodiy tendensiyalar bilan bevosita bog‘liqdir. An’anaviy savdo vositalaridan farqli ravishda, raqamli savdo platformalari mahsulot va xizmatlarni global auditoriyaga qisqa vaqt ichida yetkazish imkoniyatini yaratmoqda. Bu holat nafaqat ishlab chiqaruvchilarga, balki iste’molchilarga ham keng tanlov, past narx va sifatli xizmatlarni taqdim etmoqda.

Elektron bozorlar, ayniqsa, kichik va o‘rta biznes subyektlari uchun eksport geografiyasini kengaytirish, marketing xarajatlarini kamaytirish va real vaqt asosida global raqobatda ishtirok etish imkonini beradi. Biroq, bu yo‘nalishda muvaffaqiyatga erishish uchun davlat tomonidan elektron infratuzilmani mustahkamlash, qonunchilik bazasini takomillashtirish, raqamli savodxonlikni oshirish va elektron logistikani rivojlantirish bo‘yicha tizimli choralar amalga oshirilishi zarur.

O‘zbekiston uchun elektron bozorlar orqali jahon bozoriga integratsiyalashish nafaqat iqtisodiy barqarorlikni, balki eksport salohiyatini oshirish, brend yaratish va xalqaro raqobatbardoshlikni ta’minlashni ham ko‘zda

1 O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-oktabrdagi «“Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PF-6079-son Farmoni: https://lex.uz/ru/docs/-5030957

tutadi. Davlat siyosatida raqamli savdo mexanizmlarini rag'batlantirish va biznes subyektlarini raqamli muhitga integratsiyalashga qaratilgan kompleks dasturlarni ishlab chiqish zarurati mavjud.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-oktabrdagi «"Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PF-6079-son Farmoni: https://lex.uz/ru/docs/-5030957
2. UNCTAD. COVID-19 and E-Commerce: A Global Review. United Nations Conference on Trade and Development. 2021. https://unctad.org/webflyer/covid-19-and-e-commerce-global-review
3. OECD. E-Commerce in the Time of COVID-19. OECD Policy Brief. 2020. https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/e-commerce-in-the-time-of-covid-19
4. World Bank. World Development Report: Digital Dividends. Washington, DC: World Bank Group, 2022. https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2016
5. McKinsey & Company. How E-Commerce is Changing Global Trade. 2021. https://www.mckinsey.com/business-functions/mckinsey-digital/our-insights

YASHIL
IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda ""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz